
Veranderende gezinnen

Maatschappelijke en individuele transitie

TREES DE BRUYCKER

Uit nationale statistieken van onder andere het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) blijkt dat er in de laatste decennia verschuivingen hebben plaatsgevonden in de samenstelling en structuur van de Nederlandse gezinnen en huishoudens. Met de rijke informatie over de huidige en vroegere partner- en gezinssituatie in de NKPS-dataset is het mogelijk om in meer detail te gaan kijken naar de diversiteit in gezinnen. Daarnaast maakt de tweede ronde het mogelijk om te focussen op de veranderingen binnen de gezinnen van individuele personen gedurende een eerste korte periode.

Het gezin is de laatste decennia sterk veranderd. De Nederlandse samenleving wordt gekenmerkt door een stijgend aantal samenwonende stellen, echtscheidingen, stiefgezinnen en kinderen die worden geboren buiten het huwelijk. Er is een diversiteit aan gezinstypes ontstaan waarbij de klassieke gezinstypes, gebaseerd op een langdurig huwelijk (al dan niet met kinderen), minder voorkomen dan voorheen.

Daarnaast blijkt de samenstelling en de structuur van het gezin minder constant gedurende de levensloop. Stonden in de klassieke levensloop vier transitiepunten centraal – huwen, kinderen krijgen, kinderen die uit huis gaan en na de empty-nest fase huwelijksontbinding door overlijden –, momenteel zijn er meer overgangsfases in het gezinsleven. Mensen gaan samenwonen voor het huwelijk, stappen uit het huwelijk, gaan samenwonen of huwen met een nieuwe partner. Ook de relaties met kinderen zijn niet meer zo eenduidig: kinderen worden buiten het huwelijk of buiten een relatie geboren, er bestaat co-ouderschap na een echtscheiding, een nieuwe partner heeft mogelijk al kinderen. Er is dus niet alleen een verandering gaande op het maatschappelijke vlak, het gezin lijkt ook gedurende de levensloop van individuele personen sterk te veranderen. Als we inzicht willen krijgen in de hedendaagse gezinnen is het belangrijk om niet alleen te weten welke diverse gezinstypes er voorkomen, maar ook welke en hoeveel transitiepunten mensen in deze gezinstypes maken. Met de informatie uit de twee rondes van de NKPS is het mogelijk om in te gaan op de diversiteit in gezinnen op maatschappelijk niveau en om te kijken naar de veranderingen in gezinsleven voor individuele personen gedurende een beperkte periode.

Foto: Morguefile/linart

Diversiteit in gezinnen

De informatie uit de twee rondes van de NKPS

geeft een doorsnede van de samenleving op twee momenten. Dit maakt het mogelijk om te kijken naar de diverse gezinstypes waarin mensen leven. De 6.019 mensen die aan beide rondes deelnamen worden verdeeld in tien gezinstypes. Deze gezinstypes zijn gebaseerd op de huwelijksstatus in de eerste ronde, de gebeurtenissen in hun levensloop en het al dan niet hebben van kinderen in hun huishouden. De figuur geeft een overzicht van het aantal personen in elk gezinstype in de eerste ronde, opgesplitst in drie leeftijdscategorieën: 18-39, 40-59 en 60-79. Deze cijfers lopen in sterke mate parallel met de cijfers die we zien in andere statistieken (zoals bijvoorbeeld de huishoudensstatistieken van het CBS). Door de meer gedetailleerde focus op de manier waarop personen in deze gezinstypes terecht komen en de opsplitsing naar leeftijd krijgen we echter toch wat interessante bijkomende informatie over de link tussen levensloop en gezinstype.

Hoewel het aandeel personen in nieuwe gezinstypes groot is, blijft het klassieke gezin gebaseerd op het huwelijk in alle leeftijdscategorieën het belangrijkste gezinstype. Ongeveer 43 procent in de jongste groep, 63 procent in de middelste groep en 55 procent in de oudste groep woonde op het moment van de eerste NKPS-ronde samen met hun gehuwde partner. Tot 59 jaar hebben de meeste van deze gehuwde koppels ook een of meer kinderen in het huishouden. Van de NKPS-respondenten zijn ongeveer vijf maal zoveel mensen gehuwd dan er samenwonen. De samenwonenden zijn bijna exclusief in de jongste leeftijdsgroep te vinden. Behalve de samenwonende stellen worden ook de gescheiden singles, alleenstaande ouders en personen in stiefgezinnen gezien als personen in een zogenaamd 'nieuw' gezinstype. Ongeveer 12 procent van de 40-plussers en ongeveer 5 procent van de 18-39 jarigen is een gescheiden single. Vier procent, voornamelijk te vinden in de jongste en middelste leeftijdscategorie, is alleenstaande ouder. Slechts 2,5 procent maakt deel uit van een stiefgezin. Tot slot worden de singles onderscheiden. Dit zijn personen die op het moment van de eerste ronde niet samenwoonden en geen kinderen hadden, en die voorheen ook nooit gehuwd zijn geweest of voor langere tijd (meer dan drie jaar) hebben samengewoond. Vooral in de jongste leeftijdsgroep is hun aandeel groot: ongeveer één op vier is nog niet gestart met het vormen van een gezin. Opmerkelijk is dat ook in de oudere leeftijdscategorieën ongeveer zeven procent single is. Hoewel het mogelijk is dat deze personen in het verleden één of meer kortstondige relaties hadden, gingen ze in de loop van hun leven nooit over tot het uitbouwen van een langdurige en formele relatie.

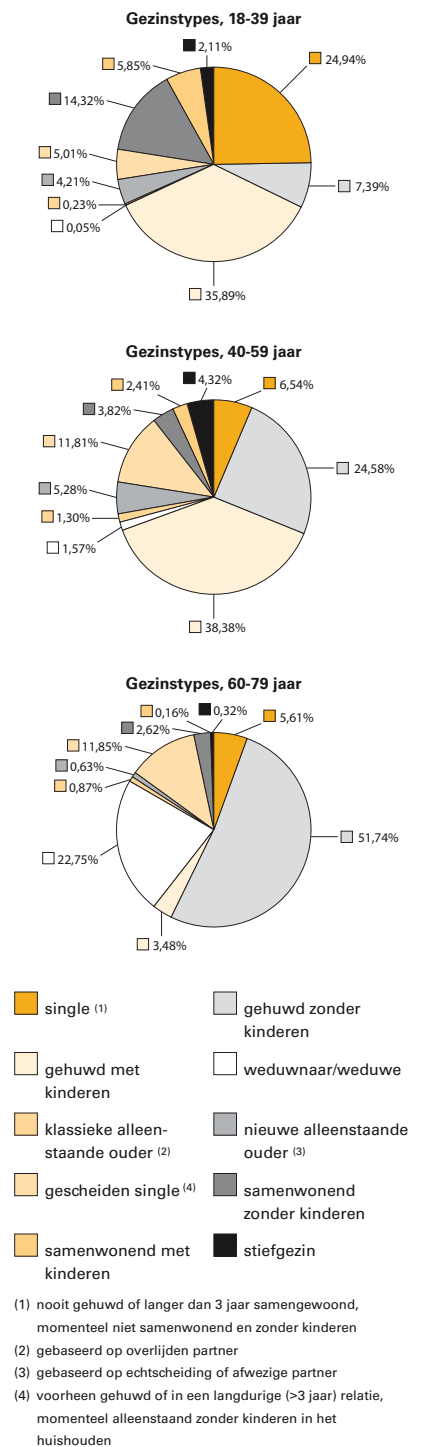
De indeling in gezinstypes is natuurlijk een momentopname. De kans is groot dat bijvoorbeeld een deel van de mensen die nu gehuwd zijn later gaan scheiden. Vooral het aantal stiefgezinnen wordt onderschat: het gaat hier immers alleen over paren waarvan minstens één kind dat inwoont in huis niet het biologische kind is. Op het moment dat een stiefgezin zich vormt, zijn kinderen meestal al iets ouder: hierdoor is de pe-

riode die een persoon in een stiefgezin doorbrengt gemiddeld genomen korter dan bijvoorbeeld die in een intact gezin, wat zorgt voor een kleinere kans dat de persoon op het moment van het interview in een stiefgezin woont. Verwacht wordt dan ook dat een groter deel van de mensen in hun hele leven minstens een tijd in een 'nieuw' gezinstype zal hebben gewoond. Steeds meer mensen maken gedurende hun levensloop immers verschillende gezinstransities mee.

Transities: belangrijke momenten in het leven

Transities in het gezin zijn voor de betrokken personen belangrijke momenten: ze veranderen niet alleen de structuur en samenstelling van het gezin, doch gaan meestal ook gepaard met sterke emotionele processen. Aan de hand van de informatie uit de tweede ronde van de NKPS kon worden nagegaan hoeveel mensen een transitie in hun gezin hadden meegemaakt tussen de eerste (2002) en tweede keer (2007) dat ze werden bevraagd. De tabel geeft per leeftijdsgroep het aantal personen dat is gaan samenwonen, is gehuwd, uit elkaar is gegaan of is gescheiden, van wie de partner is overleden, dat een kind heeft gekregen of van wie de kinderen uit huis zijn gegaan. Van hen hebben 803 mensen, vooral tussen 18 en 39 jaar oud, minstens eenmaal, 145 tweemaal en 12 zelfs driemaal een transitie meegemaakt. Hoe ouder de partners zijn, hoe stabiel de gezinssituatie blijft. De meest voorkomende transitie is het krijgen van een kind: bijna één op vier in de jongste groep kreeg een kind tussen ronde 1 en ronde 2. Verder ging zes procent samenwonen en trad ongeveer vier procent in het huwelijk. Ook hier gaat het vooral om personen in de jongere leeftijdsgroep. Vooral singles gingen samenwonen en in het bijzonder mensen die samenwoonden kozen voor het huwelijk. Een kleine één procent van de respondenten moest een verlies verwerken: 57 personen, vooral 60-plussers, verloren hun partner en 296, voornamelijk tussen 18 en 39 jaar oud, zagen hun relatie of huwelijk eindigen. De laatste groep was in de eerste ronde vooral single, samenwonend of behoorde tot een stiefgezin, en veel minder vaak getrouwd. Eén transitie komt vooral voor bij mensen tussen de 40 en de 59 jaar: het uit huis gaan van de kinderen. Bij ongeveer acht procent van de personen in die leeftijdsgroep wonen de kinderen die in de eerste ronde nog inwoonden in de tweede ronde niet langer bij hun ouders. Dat

Respondenten in beide rondes, naar gezinstype (ronde 1) per leeftijdscategorie

(1) nooit gehuwd of langer dan 3 jaar samengewoond, momenteel niet samenwonend en zonder kinderen
 (2) gebaseerd op overlijden partner
 (3) gebaseerd op echtscheiding of afwezige partner
 (4) voorheen gehuwd of in een langdurige (>3 jaar) relatie, momenteel alleenstaand zonder kinderen in het huishouden

	Transities tussen ronde 1 en ronde 2, per leeftijdscategorie							
			Leeftijd in ronde 1		40-59		60-79	
	aantal	%	18-39	%	40-59	%	60-79	%
personen in beide rondes	6.019		2.137		2.616		1.266	
samenwonen	365	6,06	270	12,63	82	3,13	13	1,03
huwen	254	4,22	195	9,12	55	2,10	4	0,32
uit elkaar gaan/scheiden	296	4,92	183	8,56	99	3,78	14	1,11
partner overleden	57	0,95	2	0,09	16	0,61	39	3,08
kind krijgen	568	9,44	542	25,36	26	0,99	0	0,00
kinderen uit huis	267	4,44	15	0,70	216	8,26	36	2,84

KINDEROPVANG ZELDEN BELEMMERING OM MEER TE WERKEN

In 2007 waren er 1,5 miljoen moeders met kinderen jonger dan 13 jaar. Ruim de helft van hen werkte in deeltijd, bijna tien procent had een voltijd baan. Een op de drie moeders werkte niet. Van hen zou ruim een derde wel betaald werk willen hebben. Verder wil ruim tien procent van de in deeltijd werkende moeders meer uren per week werken. In 2007 was voor 30 procent van de moeders de wens om meer te werken nog niet vervuld doordat zij (nog) geen werk van de gewenste omvang kunnen vinden. In 2005 was dat nog 40 procent. Vooral voor moeders die in deeltijd werken, is dit een belemmering. Voor bijna tien procent van de moeders is een tekort aan opvang of een tekort aan geschikte, dat wil zeggen betaalbare, of kwalitatief goede, kinderopvang een belangrijke belemmering om (meer uren) te werken. De hoge kosten van de opvang worden het vaakst genoemd als probleem bij kinderopvang (CBS).

komt vooral doordat kinderen op hun eigen benen gaan staan. In mindere mate spelen de gevolgen van een echtscheiding een rol.

Flexibele gezinsvormen

De meeste transities zorgen voor een duidelijke verandering in de structuur van het gezin. Het is dan ook interessant om de verschuivingen in de gezinstypes te bekijken. De transitie op zich, maar ook de nieuwe structuur van het gezin vraagt immers dikwijls een grote (emotionele en organisatorische) aanpassing van de betrokken personen. Sommige gezinstypes zijn duidelijk stabiel dan andere. De meest stabiele groep betreft de weduwen/weduwnaars: van de weduwen/weduwnaars in ronde 1 behoort 95 procent in ronde 2 nog steeds tot dit gezinstype. Hierna volgen de gehuwden met en zonder kinderen, van wie bijna negen van de tien in hetzelfde gezinstype blijven. Het minst stabiele gezinstype zijn de samenwonenden zonder kinderen. Van die groep in ronde 1 woont de helft in ronde 2 nog steeds samen zonder kinderen. De andere helft is ondertussen gehuwd (met of zonder kinderen) of samenwonend met kinderen. Slechts acht procent heeft de relatie verbroken. Ook de nieuwe en klassieke alleenstaande ouders blij-

ken veel kans te hebben op een verandering: 66 procent van de nieuwe en 55 procent van de klassieke alleenstaande ouders in ronde 1 veranderde niet van gezinstype. De klassieke alleenstaande ouders vallen in ronde 2 vaak onder het type weduwe/weduwnaar omdat de kinderen uit huis gingen. Bij de nieuwe alleenstaande ouders is het transitieproces minder eenduidig: zij die veranderen gaan naar diverse gezinstypes.

Samengevat

Zowel op maatschappelijk als op individueel niveau zijn er veel veranderingen in het gezin. Steeds meer mensen wonen in nieuwe gezinstypes, die bovendien gedurende de levensloop minder constant blijven. Ondanks het stijgend aantal personen in nieuwe gezinstypes bleek toch een minderheid van de NKPS-respondenten op het moment dat ze werden gevraagd in een 'nieuw' gezinstype te wonen. Verder maken vooral personen in de nieuwe gezinstypes meer transities door, waardoor ze vaker in andere gezinstypes terecht komen.

T. De Bruycker, Universiteit Gent, vakgroep sociologie. E-mail: trees.debruycker@ugent.be